

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»**

Олег ТОДОЩАК

2026 року

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації Шугалевича Ігоря Васильовича на тему: «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», затвердженої Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» № 1 від 07 вересня 2022 року

Витяг

з протоколу засідання фахового семінару кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» № 18 від 21 квітня 2026 року

Присутні:

Завідувач кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Торбас О.О.;
професор кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Аленін Ю.П.;
професор кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Дрьомін В.М.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Стоянов М.М. -
науковий керівник;

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Волошина В.К.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Пожар В.Г.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Гуртієва Л.М.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Мурзановська А.В.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Смирнов М.І.;
доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Федчун Н.О.;
доцент кафедри кримінального процесу, д.ю.н., доцент Ракіпова І.В.;

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Підгородинська А.В.;

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Цитряк В.Я.;

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н. Степаненко А.С.;

доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н. Завтур В.А.;

доцент кафедри кримінального процесу, PhD в галузі права Сидорчук В.В.

3 присутніх науково-педагогічних працівників кафедри 4 докторів юридичних наук та 12 співробітників кафедр (доценти кафедри кримінального процесу, кандидати юридичних наук, PhD в галузі права) – фахівців за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Шугалевича Ігоря Васильовича на тему: «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», поданого на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня вищої освіти доктора філософії Шугалевича І.В. на тему: «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», поданої на здобуття вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Доповідач обґрунтував актуальність обраної теми, визначив мету, завдання, методологію дисертаційного дослідження, охарактеризував його об'єкт та предмет, виклав науково-практичну значимість роботи, надав відомості щодо впровадження результатів дослідження.

Обґрунтовуючи вибір дисертаційного дослідження, здобувач зазначає, що актуальність обраної теми зумовлена необхідністю утвердження законності та справедливості в ході здійснення судочинства, забезпечення прав та свобод людини та громадянина, подолання проблем, що пов'язані з колізійністю та суперечливістю законодавства, спрощення процедури судового розгляду, прискорення процесу вирішення правових конфліктів, розвантаження судів, забезпечення єдності судової практики та однаковості застосування норм права судами, реальної незалежності судової гілки влади, що своєю чергою передбачає необхідність визначення сучасного стану та перспектив використання судового прецеденту як джерела кримінального процесуального права України.

Загальновідомо, що судова гілка влади в Україні покликана забезпечити дотримання, унеможливлення порушення, а також відновлення вже порушених прав громадян. Забезпечення досягнення вказаних завдань є можливим в ситуації, коли уся судова система функціонує синхронно, й кожний суддя належним чином реалізує власні повноваження, дотримуючись, при цьому, відповідної ієрархії з тим, щоб до судових рішень була відповідна повага, й такі судові рішення належним чином виконувалися.

Для того щоб уможливити ухвалення усіма без винятку судами України таких судових рішень, які б відповідали критеріям законності, справедливості та вмотивованості, в рамках судової системи України й повинен функціонувати Верховний Суд, судові рішення якого будуть орієнтиром для суддів, свого роду фільтром, а також засобом усунення недосконалості законодавчої техніки шляхом власного суддівського тлумачення.

Дослідженню судового прецеденту як джерела права присвячені роботи наступних вчених, а саме: Берназюк О.О., Дашковської О.Р., Дрішлюка А.І., Кухнюка Д.В., Луць Л.А., Малишева Б.В., Пількова К.М., Шевчука С.В. тощо. Попри значну наукову і практичну цінність праць згаданих вчених, комплексного підходу до характеристики судового прецеденту в якості постанов Верховного Суду, виходячи з існуючих протягом останніх років тенденцій судової практики, а також динамічності національного законодавства запропоновано не було, як і не було запропоновано підходів в контексті уможливлення забезпечення функціонування судового прецеденту в якості джерела кримінального процесуального права України.

Виходячи з значної кількості теоретичних та практичних питань, які потребують нагального врегулювання на доктринальному та законодавчому рівнях, наведеним й пояснюється обрана тематика дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується із засадничими положеннями, визначеними в Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, схваленому Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 та виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Реформування кримінального процесуального, кримінально-виконавчого права та оперативно-розшукової діяльності в умовах євроінтеграції та протидії злочинності в епоху цифрового суспільства» у межах виконання теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у

людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 роки, що підтверджує актуальність та цінність таких напрацювань.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є дослідження поняття, місця та ролі судового прецеденту в кримінальному процесуальному праві України з окресленням тенденцій їх розвитку.

Досягнення окресленої мети обумовлює необхідність системного розв'язання широкого кола різноманітних дослідницьких завдань, а саме:

- охарактеризувати поняття «джерело права», історію виникнення та підходи до його розуміння;
- проаналізувати систему джерел права та джерела кримінального процесуального права України;
- з'ясувати поняття «судового прецеденту», історію виникнення та підходи до розуміння;
- розкрити трансформацію судового прецеденту в правовій системі України з точки зору кримінального процесуального аналізу законодавчих змін;
- визначити природу постанов колегій суддів, палат, об'єднаної та Великої Палати Верховного Суду;
- встановити структуру постанов колегій суддів, палат, об'єднаної та Великої Палати Верховного Суду;
- виявити критерії подібності (релевантності) правовідносин у практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду;
- висвітлити правила відступу від правових висновків колегій суддів, палат, об'єднаної та Великої Палати Верховного Суду;
- запропонувати шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства, задля створення передумов до забезпечення функціонування судового прецеденту в якості джерела кримінального процесуального права України.

Об'єктом дослідження виступають правовідносини, які виникають у зв'язку з дією судового прецеденту як джерела кримінального процесуального права України.

Предметом дослідження виступає судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження виступає комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання суспільних явищ і процесів, використаних з урахуванням визначеної мети, завдань, об'єкта та предмета даної роботи. Так, діалектичний метод забезпечив ґрунтовне розуміння сутності понять «джерело права»,

«система права» та «судовий прецедент» (підрозділи 1.1., 1.2., 1.3.). Системний метод та метод системно-структурного аналізу використовувався при визначенні системи джерел права та джерел кримінального процесуального права України, а також дослідженні правової природи правових висновків Верховного Суду (підрозділи 1.2., 2.2.). Метод аналізу та синтезу дав змогу визначити стан наукових досліджень проблематики категорії «джерело права» та його співвідношення з поняттям «форма права», підходів до розуміння місця та ролі судового прецеденту, а також його співвідношення з судовою практикою на рівні вітчизняної правової науки (підрозділи 1.1., 1.3.). Історичний метод використовувався для розкриття історичного розвитку українського законодавства щодо функціонування судового прецеденту у кримінальному процесуальному праві України (підрозділ 2.1.). Застосування компаративістського методу дозволило проаналізувати практику зарубіжних країн щодо врегулювання місця судового прецеденту як джерела права, а також провести порівняння структури англо-американського та українського судових прецедентів (підрозділ 1.3., 2.3.). Методи абстрагування та узагальнення застосовано для визначення критеріїв подібності правовідносин та формулювання правил відступу від висновків Верховного Суду (підрозділи 3.1., 3.2.). Формально-юридичний метод використовувався при дослідженні положень Конституції України, кримінального процесуального законодавства України, постанов Верховного Суду, рішень Європейського суду з прав людини (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.). За допомогою функціонального методу розкрито зміст та сутність структури постанов Верховного Суду, а також критеріїв подібності правовідносин та правил відступу від висновків суду касаційної інстанції (підрозділи 2.3., 3.1., 3.2.). Логіко-нормативний метод використовувався при формулюванні змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (підрозділ 3.3.).

Нормативну основу дослідження становлять: Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» та інші закони.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження складають праці вітчизняних та зарубіжних представників загальної теорії права, кримінальної процесуальної науки та інших галузевих наук.

Емпіричну базу дослідження становлять: ухвали Верховного Суду України та постанови Верховного Суду, матеріали судової практики судів першої та

апеляційної інстанцій, розміщенні в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших, якщо не єдиних у кримінальній процесуальній доктрині, комплексних наукових досліджень теоретичних та практичних аспектів функціонування судового прецеденту як джерела кримінального процесуального права України, в контексті діяльності Верховного Суду.

Найбільш суттєвими теоретичними та практично значущими результатами, що мають наукову новизну та вказують на особистий внесок автора, є наступні:

вперше:

- здійснено ретроспективне дослідження трансформації судового прецеденту в правовій системі України з точки зору кримінального процесуального аналізу законодавчих змін;

- запропоновано використання категорії очевидного та прихованого ігнорування правових позицій Верховного Суду;

- запропоновано матеріальний та процесуальні тести на визначення подібності (релевантності) правовідносин, алгоритм дій по їх реалізації, а також авторське поняття подібних правовідносин;

- на мінімальному рівні для суддів нижчестоящих інстанцій та/або ланок Верховного Суду сформульовані правила відступу від правових позицій Верховного Суду;

- на нормативному рівні запропоновано внесення змін до частини 2 статті 1 Кримінального процесуального кодексу України в контексті доповнення кримінального процесуального законодавства України правовими висновками Верховного Суду, викладеними у його постановах;

- на нормативному рівні запропоновано доповнення приписів частини 1 статті 3 Кримінального процесуального кодексу України пунктом 13-1, шляхом законодавчого відображення поняття правового висновку Верховного Суду;

- на нормативному рівні, в цілях забезпечення єдності та сталості судової практики, утвердження дієвості судового прецеденту в його практичному сенсі, запропоновано доповнення частини 1 статті 9 Кримінального процесуального кодексу України приписами щодо необхідності додержання судом, слідчим, суддею, прокурором, керівником органу досудового розслідування, слідчим, іншими службовими особами органів державної влади правових висновків Верховного Суду, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом;

- на нормативному рівні запропоновано доповнення приписів частини 1 статті 86 Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо

недопустимості доказів, якщо вони отримані без належного застосування суб'єктами владних повноважень правових висновків Верховного Суду;

- на нормативному рівні запропоновано доповнення частини 5 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» приписами щодо дисциплінарної відповідальності суб'єктів владних повноважень за ігнорування правових висновків Верховного Суду;

- на нормативному рівні запропоновано видозмінення частини 6 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», термінологічно замінивши формулювання «врахування» на «застосування» висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, додатково врегулювавши категорію відступу від таких правових позицій, законодавчо визначивши, що висновки Великої Палати Верховного Суду є обов'язковими для інших судів, підстави зміни яких встановлюються законом;

- на нормативному рівні запропоновано доповнення приписів частини 4 статті 434-1 Кримінального процесуального кодексу України конкретними підставами для скерування кримінального провадження до Великої Палати Верховного Суду;

- на нормативному рівні запропоновано внесення змін до частини 6 статті 368 Кримінального процесуального кодексу України, задля усунення існуючих розбіжностей в контексті того, чи мають значення в правозастосовній діяльності правові позиції Верховного Суду, в яких викладено висновки щодо процесуальних питань, тобто норм кримінального процесуального закону України;

- в контексті належної реалізації приписів частини 6 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» запропоновано доповнення наведених приписів положеннями щодо дисциплінарної відповідальності суддів за ігнорування правових позицій суду касаційної інстанції;

- в продовження питання дисциплінарної відповідальності суддів за ігнорування правових висновків Верховного Суду, запропоновано доповнення пункту 1 частини 1 статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» новою підставою для дисциплінарної відповідальності судді – ігнорування правового висновку Верховного Суду;

- запропоновано ряд законодавчих змін щодо забезпечення: належного мотивування судами першої, апеляційної та касаційної інстанцій власних рішень щодо відступу від правових позицій Верховного Суду; зазначення в мотивувальній частині постанови суду касаційної інстанції обставин, які свідчать про подібність та/або неподібність правовідносин; достатнього та зрозумілого викладу судом касаційної інстанції фактичних обставин відповідного кримінального провадження; відображення судом касаційної

інстанції правового висновку у випадку, коли він формується за наслідками касаційного перегляду;

- запропоновано доповнення Кримінального процесуального кодексу України статтею «434-3. Відступ від правового висновку Верховного Суду», з чітким змістом такого законодавчого припису;

- запропоновано доповнення частини 2 статті 459 Кримінального процесуального кодексу України пунктом 5), яким до нововиявлених підстав передбачається віднесення незастосування правового висновку Верховного Суду;

- запропоновано виключення частини 4 статті 442 з Кримінального процесуального кодексу України, з урахуванням решти пропонованих законодавчих змін, в цілях уникнення плутанини та дублювання;

- запропоновано новий нормативний підхід до підстав апеляційного та касаційного оскарження, й з цією метою запропоновано доповнення Кримінального процесуального кодексу України окремою статтею, в якій буде конкретизована підстава для скасування або зміни судового рішення - «Стаття 414-1. Незастосування правового висновку Верховного Суду»;

- запропоновано авторське визначення поняття судового прецеденту, під яким слід розуміти безсумнівний правовий феномен, покликаний забезпечити єдність та стабільність судової практики, оперативність та ефективність вирішення кримінально-правових спорів, проявом якого являються правові висновки Верховного Суду, які підлягають застосуванню суб'єктами владних повноважень, а також судами у їх правозастосовній діяльності;

удосконалено:

- наукові уявлення про категорії «джерело права», «система права», «судовий прецедент», а також безпосередні різновиди джерел кримінального процесуального права України;

- усвідомлення співвідношення українського та англо-американського судових прецедентів, а також судового прецеденту та судової практики;

- концептуальні положення щодо вияву судового прецеденту серед кримінального процесуального законодавства України, а також розуміння правової природи висновків колегій суддів, палат, об'єднаної та Великої Палати Верховного Суду, їх юридичної сили та характеру;

- підходи до структурування постанов Верховного Суду, змісту їх мотивувальної частини, а також необхідності розмежування правових висновків та мотивів при постановленні рішення;

- розуміння критеріїв подібності (релевантності) правовідносин у кримінальному судочинстві, а також правил відступу від правових позицій Верховного Суду;

набуло подальшого розвитку:

- розуміння суті та місця судового прецеденту в якості джерела кримінального процесуального права України, його вияву серед кримінального процесуального законодавства України;
- уявлення щодо юридичної техніки викладу правових висновків у постановах Верховного Суду як через можливі законодавчі зміни, так і через правоорієнтуючу практику суду касаційної інстанції;
- впровадження критеріїв подібності (релевантності) правовідносин та правил відступу від правових висновків Верховного Суду у практичній діяльності місцевих, апеляційних судів та касаційного суду;
- необхідність подальшого приведення національного законодавства у відповідність з судовою практикою та/або навпаки.

Після завершення доповіді Шугалевич І.В. відповів присутнім на поставлені такі запитання:

Завідувач кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Торбас О.О. запитав, чому дисертант вважає за потрібне запропонувати використання на доктринальному рівні категорії очевидного та прихованого ігнорування правових позицій Верховного Суду?

Шугалевич І.В. власну відповідь розпочав з того, що пояснив, що він вкладає в поняття прихованого способу ігнорування правових висновків Верховного Суду, а саме: формальне посилення на неподібність правовідносин в справі, де сформульовано правову позицію, з тією справою, де вона могла б бути застосованою.

На переконання дисертанта, для того, щоб мати змогу вносити свої пропозиції, зокрема на законодавчому рівні в контексті забезпечення належного функціонування судового прецеденту (правових висновків Верховного Суду) на практиці, потрібно чітко розуміти, в чому полягає проблематика, чому правові позиції суду касаційної інстанції ігноруються, й чому існуюче законодавче врегулювання є недостатнім.

Так, з формального боку посилення на неподібність правовідносин є підставою для неврахування правового висновку Верховного Суду, однак коли таке посилення носить штучний характер, це є нічим іншим, як прихованим ігноруванням висновків касаційного суду.

В цьому сенсі здобував зауважив, що відповідною пропозицією, яка може унеможливити формальне ігнорування правових позицій Верховного Суду є внесення законодавчих змін до пункту 2 частини 1 статті 442 Кримінального процесуального кодексу України, в частині доповнення наведених приписів

вимогою щодо необхідності зазначення в мотивувальній частині постанови суду касаційної інстанції обставин, які свідчать про подібність та/або неподібність правовідносин.

Доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Підгородинська А.В. запитала, в чому на думку дисертанта полягають основні причини неврахування правових висновків Верховного Суду?

Шугалевич І.В. відповів, що вказане питання являється чи не найскладнішим в контексті проведеного дисертаційного дослідження. На думку здобувача, ключовими є наступні причини:

1. Відсутність на законодавчому рівні будь-яких процесуальних наслідків в результаті ігнорування правових позицій Верховного Суду, зокрема відсутність в цьому сенсі окремої підстави для апеляційного та касаційного оскарження судових рішень;

2. Відсутність на законодавчому рівні будь-яких наслідків ігнорування правових позицій для суб'єктів владних повноважень та суддів;

3. Низький рівень законодавчого врегулювання правової природи висновків Верховного Суду, викладених у його постановках;

4. Відсутність правил відступу від правових позицій Верховного Суду, а також алгоритмів їх застосування;

5. Відсутність критеріїв для визначення подібності правовідносин, а також законодавчих вимог щодо необхідності їх відображення у судовому рішенні при вирішенні питання застосування та/або незастосування правового висновку;

6. Нечіткість формулювання правових висновків Верховним Судом, зокрема недосконалість та відсутність єдності в техніці їх викладу.

Доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н., доцент Завтур В.В. поцікавився, якими на думку дисертанта повинні бути правила відступу від правових позицій Верховного Суду?

Шугалевич І.В. відповів, що в дисертаційному дослідженні запропоновано підходи, окремі з яких можуть бути впроваджені правоорієнтуючою практикою Верховного Суду, в той час як інші на законодавчому рівні.

Що стосується першої групи підходів, то на мінімальному рівні можливо запропонувати правила відступу від правових позицій суду касаційної інстанції, якими повинні керуватися судді нижчестоящих інстанцій та/або ланок Верховного Суду, а саме:

1. Відступ можливий винятково від правового висновку, а не від формулювання, яке вкладається в категорію мотивів суду при постановленні рішення;

2. Правовий висновок колегії суддів, палати та/або об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, від якого відступає суддя повинен бути релевантним до фактичних обставин конкретного кримінального провадження, в рамках якого здійснюється такий відступ;

3. Суддя повинен бути ознайомлений з повним змістом постанови колегії суддів, палати та/або об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, в межах якої викладено правовий висновок, а також з практикою застосування такого правового висновку судами з тим, щоб вірно трактувати позицію суду касаційної інстанції;

4. Суддя повинен бути ознайомлений з альтернативними, більш пізніми правовими позиціями колегії суддів, палати та/або об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, які повинні мати пріоритет відносно більш ранніх позицій суду касаційної інстанції;

5. Суддя повинен керуватися принципом, згідно якого висновки, які містяться в судових рішеннях палати Касаційного кримінального суду, мають перевагу над висновками колегії суддів, висновки об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду над висновками палати чи колегії суддів цього суду, а висновки Великої Палати Верховного Суду над висновками об'єднаної палати, палати й колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду;

6. У власному рішенні суддя повинен чітко вказати правову підставу для неврахування правового висновку колегії суддів, палати та/або об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду (його неефективність, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість, помилковість тощо);

7. При здійсненні відступу від правового висновку колегії суддів, палати та/або об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду суддя та/або колегія суддів повинні викласти власний висновок щодо застосування норми права;

8. Послідує судова практика судді та/або колегії суддів повинна відповідати тій правовій позиції, яка була сформульована в результаті неврахування правового висновку колегії суддів, палати та/або об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду;

9. У випадку, якщо за результатами касаційного перегляду суд касаційної інстанції констатує невірність позиції судді нижчестоящої інстанції,

послідуюча судова практика відповідного судді та/або колегії суддів повинна відповідати позиції суду касаційної інстанції.

Що стосується законодавчого рівня, на думку дисертанта необхідним є закріплення того, що: (1) відступ можливий лише від правового висновку за (2) подібних правовідносин, з (3) чітким обґрунтуванням, як саме повинна застосовуватися відповідна норма права.

Доцент кафедри кримінального процесу, PhD в галузі права Сидорчук В.В., запитав, чи містяться в постановах колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду висновки щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, з огляду на законодавчі приписи частини 4 статті 442 Кримінального процесуального кодексу України?

Шугалевич І.В. відповів, що відповідно до приписів частин 1, 2, 3 статті 434-1 Кримінального процесуального кодексу України видається очевидним, що постанови колегії суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду не лише містять висновки щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, але й більше того, законодавцем передбачено правовий механізм (підстави та порядок) відступу від таких висновків колегій суддів.

В той же час, проблематика даного питання обумовлена винятково невірним тлумаченням положень частини 4 статті 442 Кримінального процесуального кодексу України.

Так, поза увагою правозастосовувачів залишається те, що: (1) дана норма являється спеціальною, й передбачає винятково випадок, коли колегія суддів, палата або об'єднана палата не погоджується із застосуванням відповідної норми права; (2) дана норма жодним чином не унеможливорює зазначення відповідного висновку щодо застосування норми права колегією суддів Верховного Суду; (3) в самій нормі йдеться, зокрема, про не погодження колегією суддів з тим, як саме повинна застосовуватися норма права.

Тобто, приписи частини 4 статті 442 Кримінального процесуального кодексу України розраховані на подолання попередньо сформульованого правового висновку, котрий може бути сформульований й самою колегією суддів Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. В той же час, оскільки повноваженнями подолання правових висновків колегії суддів наділені палата та об'єднана палата Верховного Суду, законодавцем й передбачено необхідність чіткого формулювання палатою та об'єднаною палатою висновку про те, як саме повинна застосовуватися норма права, із застосуванням якої не погодилася, зокрема, колегія суддів.

Професор кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Аленін Ю.П. запитав, які зміни до Кримінального процесуального кодексу України пропонує дисертант?

Шугалевич І.В. відповів, що ключовими пропонованими законодавчими змінами є: закріплення місця судового прецеденту серед кримінального процесуального законодавства України; забезпечення реалізації його правової природи щодо суб'єктів владних повноважень, з передбаченням конкретних наслідків в результаті його ігнорування; зміни підходів до категоріального апарату в контексті його застосування, розмежування його юридичної сили щодо окремих ланок Верховного Суду; усунення розбіжностей правозастосовної діяльності; удосконалення юридичної техніки викладу судового прецеденту (правового висновку), закріплення підстав та процедури відступу від нього; врегулювання питання наслідків можливого ігнорування судового прецеденту; врегулювання підстав для скасування та зміни судових рішень через його незастосування тощо.

Доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н. Стоянов М.М. поцікавився, чи однаковою є правова природа постанов Верховного Суду для місцевих, апеляційних судів та, власне, й для самого суду касаційної інстанції?

Шугалевич І.В. відповів, що виходячи з того, що кожний суддя Верховного Суду наділений однаковим правовим статусом, а відповідно й повноваженнями, в цілях реального, а не формального утвердження судового прецеденту в якості джерела кримінального процесуального права України, правовий статус постанов колегій суддів, палат та об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду повинен бути однаковим для усіх місцевих та апеляційних судів, а також для самого касаційного суду.

Тобто, судді місцевих, апеляційних судів та касаційного кримінального суду однаково повинні застосовувати висновки щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у постановах колегій суддів, палат та об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду.

Єдиними винятками з цього правила є надання переваги, для прикладу, постановам палати над постановами колегій суддів, про що вище йшлося в контексті постанови колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 06 березня 2019 року у справі №756/5803/17-к.

Водночас, що стосується Великої Палати Верховного Суду та реалізації нею приписів частини 5 статті 434-1 Кримінального процесуального кодексу України, то в даному випадку як для суддів місцевих та апеляційних судів, так і для суддів, котрі входять у колегії суддів, палати, об'єднану та Велику Палату

Верховного Суду відповідні правові висновки Великої Палати Верховного Суду повинні бути обов'язковими в контексті правозастосування.

Право ж подолання таких правових позицій повинно стосуватися винятково перегляду самою Великою Палатою Верховного Суду тих правових висновків, які попередньо ними були сформульовані.

Наведене, на думку дисертанта, пояснюється правовим статусом Великої Палати Верховного Суду, а також тими питаннями, які надходять на її розгляд.

Після відповідей на запитання виступив науковий керівник – доцент кафедри кримінального процесу, к.ю.н. Стоянов Микола Михайлович

Науковий керівник зазначив, що автору вдалося виконати поставлені завдання та досягти поставленої мети, для чого було використано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, а саме: діалектичний метод, метод системно-структурного аналізу, формально-юридичний метод, логіко-нормативний метод та ін.

Дисертація має наукову новизну, оскільки в ній наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової задачі, яка була поставлена перед дослідженням. Дисертація є першим у науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням теоретичних та практичних аспектів функціонування судового прецеденту як джерела кримінального процесуального права України, в контексті діяльності Верховного Суду.

Зокрема автором здійснено ретроспективне дослідження трансформації судового прецеденту в правовій системі України з точки зору кримінального процесуального аналізу законодавчих змін, запропоновано використання категорії очевидного та прихованого ігнорування правових позицій Верховного Суду, матеріальний та процесуальні тести на визначення подібності (релевантності) правовідносин, алгоритм дій по їх реалізації, а також авторське поняття подібних правовідносин, на мінімальному рівні для суддів нижчестоящих інстанцій та/або ланок Верховного Суду сформульовані правила відступу від правових позицій Верховного Суду, на нормативному рівні запропоновано внесення змін до частини 2 статті 1 Кримінального процесуального кодексу України в контексті доповнення кримінального процесуального законодавства України правовими висновками Верховного Суду, викладеними у його постановах, доповнення приписів частини 1 статті 3 Кримінального процесуального кодексу України пунктом 13-1, шляхом законодавчого відображення поняття правового висновку Верховного Суду, в цілях забезпечення єдності та сталості судової практики, утвердження дієвості судового прецеденту в його практичному сенсі, запропоновано доповнення

частини 1 статті 9 Кримінального процесуального кодексу України приписами щодо необхідності додержання судом, слідчим суддею, прокурором, керівником органу досудового розслідування, слідчим, іншими службовими особами органів державної влади правових висновків Верховного Суду, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом, доповнення приписів частини 1 статті 86 Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо недопустимості доказів, якщо вони отримані без належного застосування суб'єктами владних повноважень правових висновків Верховного Суду, доповнення частини 5 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» приписами щодо дисциплінарної відповідальності суб'єктів владних повноважень за ігнорування правових висновків Верховного Суду, видозмінення частини 6 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», термінологічно замінивши формулювання «врахування» на «застосування» висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, додатково врегулювавши категорію відступу від таких правових позицій, законодавчо визначивши, що висновки Великої Палати Верховного Суду є обов'язковими для інших судів, підстави зміни яких встановлюються законом, доповнення приписів частини 4 статті 434-1 Кримінального процесуального кодексу України конкретними підставами для скерування кримінального провадження до Великої Палати Верховного Суду, внесення змін до частини 6 статті 368 Кримінального процесуального кодексу України, задля усунення існуючих розбіжностей в контексті того, чи мають значення в правозастосовній діяльності правові позиції Верховного Суду, в яких викладено висновки щодо процесуальних питань, тобто норм кримінального процесуального закону України, в контексті належної реалізації приписів частини 6 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» запропоновано доповнення наведених приписів положеннями щодо дисциплінарної відповідальності суддів за ігнорування правових позицій суду касаційної інстанції, в продовження питання дисциплінарної відповідальності суддів за ігнорування правових висновків Верховного Суду, запропоновано доповнення пункту 1 частини 1 статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» новою підставою для дисциплінарної відповідальності судді – ігнорування правового висновку Верховного Суду, запропоновано ряд законодавчих змін щодо забезпечення: належного мотивування судами першої, апеляційної та касаційної інстанцій власних рішень щодо відступу від правових позицій Верховного Суду; зазначення в мотивувальній частині постанови суду касаційної інстанції обставин, які свідчать про подібність та/або неподібність правовідносин; достатнього та зрозумілого викладу судом касаційної інстанції фактичних обставин відповідного кримінального провадження; відображення

судом касаційної інстанції правового висновку у випадку, коли він формується за наслідками касаційного перегляду, доповнення Кримінального процесуального кодексу України статтею «434-3. Відступ від правового висновку Верховного Суду», з чітким змістом такого законодавчого припису, доповнення частини 2 статті 459 Кримінального процесуального кодексу України пунктом 5), яким до нововиявлених підстав передбачається віднесення незастосування правового висновку Верховного Суду, виключення частини 4 статті 442 з Кримінального процесуального кодексу України, з урахуванням решти пропонованих законодавчих змін, в цілях уникнення плутанини та дублювання, новий нормативний підхід до підстав апеляційного та касаційного оскарження, й з цією метою запропоновано доповнення Кримінального процесуального кодексу України окремою статтею, в якій буде конкретизована підстава для скасування або зміни судового рішення - «Стаття 414-1. Незастосування правового висновку Верховного Суду», авторське визначення поняття судового прецеденту, під яким слід розуміти безсумнівний правовий феномен, покликаний забезпечити єдність та стабільність судової практики, оперативність та ефективність вирішення кримінально-правових спорів, проявом якого являються правові висновки Верховного Суду, які підлягають застосуванню суб'єктами владних повноважень, а також судами у їх правозастосовній діяльності.

Також в дисертаційному дослідженні набуло подальшого розвитку уявлення про категорії «джерело права», «система права», «судовий прецедент», а також безпосередні різновиди джерел кримінального процесуального права України, усвідомлення співвідношення українського та англо-американського судових прецедентів, а також судового прецеденту та судової практики, концептуальні положення щодо вияву судового прецеденту серед кримінального процесуального законодавства України, а також розуміння правової природи висновків колегій суддів, палат, об'єднаної та Великої Палати Верховного Суду, їх юридичної сили та характеру, підходи до структурування постанов Верховного Суду, змісту їх мотивувальної частини, а також необхідності розмежування правових висновків та мотивів при постановленні рішення, розуміння критеріїв подібності (релевантності) правовідносин у кримінальному судочинстві, а також правил відступу від правових позицій Верховного Суду.

Основні результати дисертаційного дослідження Шугалевича І.В. пройшли належну апробацію шляхом публікації положень дисертацій у фахових виданнях та виступах, обговорень на науково-практичних конференціях.

Зміст дисертації свідчить, що дисертаційне дослідження Шугалевича І.В. виконано на високому науковому рівні, проаналізований значний обсяг

теоретичного та нормативного матеріалу, робота містить ряд цікавих нових висновків та пропозицій. Дослідження ґрунтується на вираженій самостійній роботі над темою дисертації.

У процесі підготовки дисертації Шугалевич Ігор Васильович плідно співпрацював з науковим керівником протягом усього терміну навчання в аспірантурі, результатом чого є написання дисертаційного дослідження. Здобувач виконав індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план у повному обсязі. Всі заплановані види робіт були виконані своєчасно.

Щодо загальної оцінки роботи Шугалевича Ігоря Васильовича у процесі підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи та індивідуального навчального плану вона оцінюється на відмінно.

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що дисертація Шугалевича Ігоря Васильовича на тему: «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку» є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає всім встановленим вимогам, може бути рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії цих наук за спеціальністю за спеціальністю 081 Право, галузі знань 08 Право у разовій спеціалізованій вченій раді, а її автор заслуговує, на основі захисту, присвоєння наукового ступеня доктора філософії.

У обговоренні дисертаційного дослідження брали участь:

Кандидат юридичних наук, PhD в галузі права Сидорчук В.В. відзначив високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачем матеріалом. Звернув увагу на високий рівень роботи. Вказав на те, що робота Шугалевича Ігоря Васильовича на тему: «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Завтур В.В. відзначив високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачем матеріалом. Порадив також провести анкетування працівників судової гілки влади задля додаткової аргументації доцільності внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України. Вказав, що робота Шугалевича Ігоря Васильовича на тему: «Судовий прецедент як джерело

кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту в спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Підгородинська А.В. відзначила високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачем матеріалом. Відзначила, що робота Шугалевича Ігоря Васильовича на тему: «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Професор кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Аленін Ю.П. зазначив достатньо цікавий зміст дисертаційного дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачем матеріалом. Відзначив, що робота Шугалевича Ігоря Васильовича на тему: «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» є завершеним та якісним дослідженням, що містить наукові положення та науково обґрунтовані результати у галузі науки кримінального процесу, та може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Цитряк В.Я. відзначив обґрунтованість та повноту викладених основних наукових положень та доцільність використання розроблених практичних рекомендацій. Порадив звернути увагу на необхідність подання сформованих автором пропозицій до законодавчого органу України задля впровадження результатів дисертації у законотворчу діяльність. Зазначив, що дисертаційне дослідження Шугалевича Ігоря Васильовича на тему: «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», подане на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Кандидат юридичних наук, доцент Степаненко А.С. відзначив високий рівень дослідження, його ґрунтовність, високий рівень володіння здобувачем матеріалом. Зазначив, що робота Шугалевича Ігоря Васильовича на тему:

«Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

Завідувач кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Торбас О.О. констатував доцільність та слушність пропозицій та рекомендацій, відзначених у дисертаційному дослідженні. Зазначив, що дисертація Шугалевича Ігоря Васильовича на тему: «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до разового публічного захисту у спеціалізованій вченій раді.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили запропонувати наступний

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення дисертації Шугалевича Ігоря Васильовича на тему «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Необхідність утвердження законності та справедливості в ході здійснення судочинства, забезпечення прав та свобод людини та громадянина, подолання проблем, що пов'язані з колізійністю та суперечливістю законодавства, спрощення процедури судового розгляду, прискорення процесу вирішення правових конфліктів, розвантаження судів, забезпечення єдності судової практики та однаковості застосування норм права судами, реальної незалежності судової гілки влади зумовлює необхідність в дослідженні судового прецеденту як регулятора суспільних відносин в різних правових системах сучасності, та, на цій основі, визначення сучасного стану та перспектив використання судового прецеденту як джерела кримінального процесуального права України.

Загальновідомо, що судова гілка влади в Україні покликана забезпечити дотримання, унеможливлення порушення, а також відновлення вже порушених прав громадян. Забезпечення досягнення вказаних завдань є можливим в ситуації, коли уся судова система функціонує синхронно, й кожний суддя належним чином реалізує власні повноваження, дотримуючись, при цьому,

відповідної ієрархії з тим, щоб до судових рішень була відповідна повага, й такі судові рішення належним чином виконувалися.

Для того щоб уможливити ухвалення усіма без винятку судами України таких судових рішень, які б відповідали критеріям законності, справедливості та вмотивованості, в рамках судової системи України й повинен функціонувати Верховний Суд, судові рішення якого будуть орієнтиром для суддів, свого роду фільтром, а також засобом усунення недосконалості законодавчої техніки шляхом власного суддівського тлумачення.

Дослідженню судового прецеденту як джерела права присвячені роботи наступних вчених, а саме: Берназюк О.О., Дашковської О.Р., Дрішлюка А.І., Кухнюка Д.В., Луць Л.А., Малишева Б.В., Пількова К.М., Шевчука С.В. тощо.

Попри значну наукову і практичну цінність праць згаданих вчених, комплексного підходу до характеристики судового прецеденту в якості постанов Верховного Суду, виходячи з існуючих протягом останніх років тенденцій судової практики, а також динамічності національного законодавства запропоновано не було, як і не було запропоновано підходів в контексті уможливлення забезпечення функціонування судового прецеденту в якості джерела кримінального процесуального права України.

Виходячи з значної кількості теоретичних та практичних питань, які потребують нагального врегулювання на доктринальному та законодавчому рівнях, наведеним пояснюється обрана тематика дослідження та її актуальність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується із засадничими положеннями, визначеними в Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, схваленому Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021 та виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Реформування кримінального процесуального, кримінально-виконавчого права та оперативно-розшукової діяльності в умовах євроінтеграції та протидії злочинності в епоху цифрового суспільства» у межах виконання теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021-2025 роки, що підтверджує актуальність та цінність таких напрацювань.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є дослідження поняття, місця та ролі судового прецеденту в кримінальному процесуальному праві України з окресленням тенденцій їх розвитку.

Досягнення окресленої мети обумовлює необхідність системного розв'язання широкого кола різноманітних дослідницьких завдань, а саме:

- охарактеризувати поняття «джерело права», історію виникнення та підходи до його розуміння;
- проаналізувати систему джерел права та джерела кримінального процесуального права України;
- з'ясувати поняття «судового прецеденту», історію виникнення та підходи до розуміння;
- розкрити трансформацію судового прецеденту в правовій системі України з точки зору кримінального процесуального аналізу законодавчих змін;
- визначити природу постанов колегій суддів, палат, об'єднаної та Великої Палати Верховного Суду;
- встановити структуру постанов колегій суддів, палат, об'єднаної та Великої Палати Верховного Суду;
- виявити критерії подібності (релевантності) правовідносин у практиці Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду та Великої Палати Верховного Суду;
- висвітлити правила відступу від правових висновків колегій суддів, палат, об'єднаної та Великої Палати Верховного Суду;
- запропонувати шляхи удосконалення кримінального процесуального законодавства, задля створення передумов до забезпечення функціонування судового прецеденту в якості джерела кримінального процесуального права України.

Об'єктом дослідження виступають правовідносини, які виникають у зв'язку з дією судового прецеденту як джерела кримінального процесуального права України.

Предметом дослідження виступає судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження виступає комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання суспільних явищ і процесів, використаних з урахуванням визначеної мети, завдань, об'єкта та предмета даної роботи. Так, діалектичний метод забезпечив ґрунтовне розуміння сутності понять «джерело права», «система права» та «судовий прецедент» (підрозділи 1.1., 1.2., 1.3.). Системний метод та метод системно-структурного аналізу використовувався при визначенні системи джерел права та джерел кримінального процесуального права України, а також дослідженні правової природи правових висновків Верховного Суду (підрозділи 1.2., 2.2.). Метод аналізу та синтезу дав змогу визначити стан наукових досліджень проблематики категорії «джерело права» та його співвідношення з поняттям «форма права», підходів до розуміння місця

та ролі судового прецеденту, а також його співвідношення з судовою практикою на рівні вітчизняної правової науки (підрозділи 1.1., 1.3.). Історичний метод використовувався для розкриття історичного розвитку українського законодавства щодо функціонування судового прецеденту у кримінальному процесуальному праві України (підрозділ 2.1.). Застосування компаративістського методу дозволило проаналізувати практику зарубіжних країн щодо врегулювання місця судового прецеденту як джерела права, а також провести порівняння структури англо-американського та українського судових прецедентів (підрозділ 1.3., 2.3.). Методи абстрагування та узагальнення застосовано для визначення критеріїв подібності правовідносин та формулювання правил відступу від висновків Верховного Суду (підрозділи 3.1., 3.2.). Формально-юридичний метод використовувався при дослідженні положень Конституції України, кримінального процесуального законодавства України, постанов Верховного Суду, рішень Європейського суду з прав людини (підрозділи 2.1., 2.2., 2.3., 3.1., 3.2.). За допомогою функціонального методу розкрито зміст та сутність структури постанов Верховного Суду, а також критеріїв подібності правовідносин та правил відступу від висновків суду касаційної інстанції (підрозділи 2.3., 3.1., 3.2.). Логіко-нормативний метод використовувався при формулюванні змін та доповнень до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (підрозділ 3.3.).

Нормативну основу дослідження становлять: Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» та інші закони.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження складають праці вітчизняних та зарубіжних представників загальної теорії права, кримінальної процесуальної науки та інших галузевих наук.

Емпіричну базу дослідження становлять: ухвали Верховного Суду України та постанови Верховного Суду, матеріали судової практики судів першої та апеляційної інстанцій, розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших, якщо не єдиних у кримінальній процесуальній доктрині, комплексних наукових досліджень теоретичних та практичних аспектів функціонування судового прецеденту як джерела кримінального процесуального права України, в контексті діяльності Верховного Суду.

Найбільш суттєвими теоретичними та практично значущими результатами, що мають наукову новизну та вказують на особистий внесок автора, є наступні:

вперше:

- здійснено ретроспективне дослідження трансформації судового прецеденту в правовій системі України з точки зору кримінального процесуального аналізу законодавчих змін;
- запропоновано використання категорії очевидного та прихованого ігнорування правових позицій Верховного Суду;
- запропоновано матеріальний та процесуальні тести на визначення подібності (релевантності) правовідносин, алгоритм дій по їх реалізації, а також авторське поняття подібних правовідносин;
- на мінімальному рівні для суддів нижчестоящих інстанцій та/або ланок Верховного Суду сформульовані правила відступу від правових позицій Верховного Суду;
- на нормативному рівні запропоновано внесення змін до частини 2 статті 1 Кримінального процесуального кодексу України в контексті доповнення кримінального процесуального законодавства України правовими висновками Верховного Суду, викладеними у його постановках;
- на нормативному рівні запропоновано доповнення приписів частини 1 статті 3 Кримінального процесуального кодексу України пунктом 13-1, шляхом законодавчого відображення поняття правового висновку Верховного Суду;
- на нормативному рівні, в цілях забезпечення єдності та сталості судової практики, утвердження дієвості судового прецеденту в його практичному сенсі, запропоновано доповнення частини 1 статті 9 Кримінального процесуального кодексу України приписами щодо необхідності додержання судом, слідчим, суддею, прокурором, керівником органу досудового розслідування, слідчим, іншими службовими особами органів державної влади правових висновків Верховного Суду, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом;
- на нормативному рівні запропоновано доповнення приписів частини 1 статті 86 Кримінального процесуального кодексу України положеннями щодо недопустимості доказів, якщо вони отримані без належного застосування суб'єктами владних повноважень правових висновків Верховного Суду;
- на нормативному рівні запропоновано доповнення частини 5 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» приписами щодо дисциплінарної відповідальності суб'єктів владних повноважень за ігнорування правових висновків Верховного Суду;
- на нормативному рівні запропоновано видозмінення частини 6 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», термінологічно замінивши

формулювання «врахування» на «застосування» висновків щодо застосування норм права, викладених у постановах Верховного Суду, додатково врегулювавши категорію відступу від таких правових позицій, законодавчо визначивши, що висновки Великої Палати Верховного Суду є обов'язковими для інших судів, підстави зміни яких встановлюються законом;

- на нормативному рівні запропоновано доповнення приписів частини 4 статті 434-1 Кримінального процесуального кодексу України конкретними підставами для скерування кримінального провадження до Великої Палати Верховного Суду;

- на нормативному рівні запропоновано внесення змін до частини 6 статті 368 Кримінального процесуального кодексу України, задля усунення існуючих розбіжностей в контексті того, чи мають значення в правозастосовній діяльності правові позиції Верховного Суду, в яких викладено висновки щодо процесуальних питань, тобто норм кримінального процесуального закону України;

- в контексті належної реалізації приписів частини 6 статті 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» запропоновано доповнення наведених приписів положеннями щодо дисциплінарної відповідальності суддів за ігнорування правових позицій суду касаційної інстанції;

- в продовження питання дисциплінарної відповідальності суддів за ігнорування правових висновків Верховного Суду, запропоновано доповнення пункту 1 частини 1 статті 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» новою підставою для дисциплінарної відповідальності судді – ігнорування правового висновку Верховного Суду;

- запропоновано ряд законодавчих змін щодо забезпечення: належного мотивування судами першої, апеляційної та касаційної інстанцій власних рішень щодо відступу від правових позицій Верховного Суду; зазначення в мотивувальній частині постанови суду касаційної інстанції обставин, які свідчать про подібність та/або неподібність правовідносин; достатнього та зрозумілого викладу судом касаційної інстанції фактичних обставин відповідного кримінального провадження; відображення судом касаційної інстанції правового висновку у випадку, коли він формується за наслідками касаційного перегляду;

- запропоновано доповнення Кримінального процесуального кодексу України статтею «434-3. Відступ від правового висновку Верховного Суду», з чітким змістом такого законодавчого припису;

- запропоновано доповнення частини 2 статті 459 Кримінального процесуального кодексу України пунктом 5), яким до нововиявлених підстав

передбачається віднесення незастосування правового висновку Верховного Суду;

- запропоновано виключення частини 4 статті 442 з Кримінального процесуального кодексу України, з урахуванням решти пропонованих законодавчих змін, в цілях уникнення плутанини та дублювання;

- запропоновано новий нормативний підхід до підстав апеляційного та касаційного оскарження, й з цією метою запропоновано доповнення Кримінального процесуального кодексу України окремою статтею, в якій буде конкретизована підстава для скасування або зміни судового рішення - «Стаття 414-1. Незастосування правового висновку Верховного Суду»;

- запропоновано авторське визначення поняття судового прецеденту, під яким слід розуміти безсумнівний правовий феномен, покликаний забезпечити єдність та стабільність судової практики, оперативність та ефективність вирішення кримінально-правових спорів, проявом якого являються правові висновки Верховного Суду, які підлягають застосуванню суб'єктами владних повноважень, а також судами у їх правозастосовній діяльності;

удосконалено:

- наукові уявлення про категорії «джерело права», «система права», «судовий прецедент», а також безпосередні різновиди джерел кримінального процесуального права України;

- усвідомлення співвідношення українського та англо-американського судових прецедентів, а також судового прецеденту та судової практики;

- концептуальні положення щодо вияву судового прецеденту серед кримінального процесуального законодавства України, а також розуміння правової природи висновків колегій суддів, палат, об'єднаної та Великої Палати Верховного Суду, їх юридичної сили та характеру;

- підходи до структурування постанов Верховного Суду, змісту їх мотивувальної частини, а також необхідності розмежування правових висновків та мотивів при постановленні рішення;

- розуміння критеріїв подібності (релевантності) правовідносин у кримінальному судочинстві, а також правил відступу від правових позицій Верховного Суду;

набуло подальшого розвитку:

- розуміння суті та місця судового прецеденту в якості джерела кримінального процесуального права України, його вияву серед кримінального процесуального законодавства України;

- уявлення щодо юридичної техніки викладу правових висновків у постановах Верховного Суду як через можливі законодавчі зміни, так і через правоорієнтуючу практику суду касаційної інстанції;

- впровадження критеріїв подібності (релевантності) правовідносин та правил відступу від правових висновків Верховного Суду у практичній діяльності місцевих, апеляційних судів та касаційного суду;

- необхідність подальшого приведення національного законодавства у відповідність з судовою практикою та/або навпаки.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у межах дослідження висновки, теоретичні положення та науково обґрунтовані пропозиції можуть бути використані в:

- науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних та практичних положень проблематики функціонування судового прецеденту як джерела кримінального процесуального права України;

- правозастосовній діяльності – для забезпечення неухильного застосування суб'єктами владних повноважень правових висновків Верховного Суду, а також слідування правовим висновкам суду касаційної інстанції усіма іншими судами;

- правотворчій діяльності – для вдосконалення Кримінального процесуального кодексу України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в частині усунення прогалин, подолання існуючих колізій, а також удосконалення національного законодавства, в цілях утвердження ролі судового прецеденту в якості джерела кримінального процесуального права України;

- навчальному процесі – під час підготовки навчальних програм і лекцій, проведення різних видів занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Сучасні проблеми кримінального та кримінального процесуального права» та «Актуальні питання сучасного кримінального провадження».

Апробація результатів дослідження. Основні результати дисертаційного дослідження обговорено на засіданні кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» та оприлюднено на наступних наукових заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час» (м. Одеса, 16 травня 2025 року); Науково-практичній конференції «Інновації в юриспруденції: від теорії до практики правозастосування» (м. Івано-Франківськ, 13-14 лютого 2026 року); Міжнародної наукової інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (Україна, м. Тернопіль – Польща, м. Ополь, 12-13 березня 2026 року).

Список публікацій здобувача, в яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Шугалевич І.В. Ratio decidendi vs obiter dictum у постановках колегій суддів та судових палат Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. *Вісник Одеського національного університету. Правознавство*. 2025. № 2. С. 52-56.

DOI: [https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2\(41\)-9](https://doi.org/10.32782/2304-1587/2025-27-2(41)-9)

2. Шугалевич І.В. Правова природа правових висновків колегій суддів, судових палат та об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, а також Великої Палати Верховного Суду: законодавчий стан та перспективи розвитку. *Право і суспільство*. 2025. № 5. С. 272-279.

DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.5.2.34>

3. Шугалевич І.В. Правила відступу від правових висновків колегій суддів та судових палат Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. *Держава і регіони*. 2025. № 4. С. 53-57.

DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2025.4.7>

Список публікацій здобувача, що додатково відображають результати дисертації та засвідчують апробацію її матеріалів

4. Шугалевич І.В. Щодо питання обов'язковості (необхідності врахування) постанов колегій суддів Верховного Суду. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. – Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. – Т. 2. С. 384-387.

5. Шугалевич І.В. Правова природа постанов Верховного Суду. *Європейські орієнтири розвитку України: нові виміри у воєнний час* : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (Одеса, 16 травня 2025 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса : Фенікс, 2025. – Т. 1. С. 641-644.

6. Шугалевич І.В. Прецедентна роль правових висновків Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. *Інновації в юриспруденції: від теорії до практики правозастосування*. Матеріали науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 13-14 лютого 2026 р.). – Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2026. С. 189-192.

7. Шугалевич І.В. Обов'язковість висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках Верховного Суду для суб'єктів владних повноважень. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*. Випуск 81: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції (м. Тернопіль, Україна,

м. Ополе, Польща, 12 – 13 березня 2026 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. ГО “Наукова спільнота”. WSZIA w Opolu. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б. 2026. С. 72-75.

Характеристика особистості здобувача. Шугалевич Ігор Васильович має вищу юридичну освіту. У 2017 році закінчив Національний університет «Одеська юридична академія». Наразі є практикуючим адвокатом.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною, завершеною науковою працею. Сформульовані в ній положення, висновки та рекомендації, які виносяться на захист та складають її наукову новизну, розроблені автором особисто на основі персональних практичних досліджень, висновків інших науковців, нормативно-правових актів, узагальнень судової практики.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана сучасною науковою мовою, стиль викладання відповідає прийнятному у науковій літературі й забезпечує легкість та доступність сприйняття наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження.

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами від 03.05.2024, № 507).

Загальний висновок. Враховуючи викладене вважаємо, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Шугалевича Ігоря Васильовича на тему «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 08.04.2025, № 426), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31.05.2019, № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами від 03.05.2024, № 507) та рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

У результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 15 осіб подали голоси «за». Ніхто із учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Шугалевича Ігоря Васильовича до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді. Науковий керівник Стоянов М.М. участі в голосуванні не приймав.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про дисертаційне дослідження Шугалевича Ігоря Васильовича на тему «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Шугалевича Ігоря Васильовича відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами від 08.04.2025, № 426), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами від 31.05.2019, № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами від 03.05.2024, № 507).

3. Рекомендувати дисертацію Шугалевича Ігоря Васильовича на тему «Судовий прецедент як джерело кримінального процесуального права України: сучасний стан та перспективи розвитку», до захисту на здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

4. Запропонувати Вченій раді наступний склад разової спеціалізованої вченої ради для проведення публічного захисту:

Голова: завідувач кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професор Торбас Олександр Олександрович;

Офіційний опонент: завідувачка кафедри кримінального процесу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, д.ю.н., професорка Капліна Оксана Володимирівна;

Офіційний опонент: завідувачка кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, к.ю.н., доцентка Костюченко Олена Юріївна;

Рецензент: професор кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», д.ю.н., професор Аленін Юрій Павлович;

Рецензент: доцент кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія», PhD в галузі права Сидорчук Владислав Васильович.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 15; проти – немає; утримались – немає; науковий керівник участі у голосуванні не приймав.

**Головуючий на засіданні,
завідувач кафедри кримінального
процесу
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор**

Олександр ТОРБАС